

Daiva SINKEVIČIŪTĖ

*Vilniaus universitetas***NAUJI LIETUVIŲ DVIKAMIENIAI ASMENVARDŽIAI SU
ATVIRAISIAIS PIRMAISIAIS KAMIENAIS**

New Lithuanian compound personal names with open first member

Anotacija. Straipsnyje pristatyti XV–XVIII a. šaltiniuose rasti 20 naujų asmenvardžių, sudarytų iš atvirųjų pirmųjų kamienų ir kitų dvikamienių vardų paliudytų antrųjų kamienų. Tai yra vardai *Būtartas*, *Čióbutkis*, *Daūrimas*, *Dāvinas*, *Dýbutas* (ar *Dibutas*), *Dýrimas* (ar *Dirimas*), *Dótautas*, *Eīdaugas*, *Eījotas*, *Gābutas*, *Gaīgailas*, *Gėtartas*, *Līgailas* (ar *Lýgailas*), *Naīgailas*, *Nėkantas*, *Saitautas*, *Taīgailas*, *Tóliudas*, *Tūdaugas* ir *Výbutas*. Šie asmenvardžiai ne tik papildė vardų su dažniais kamienais būrius, bet yra svarbūs įtvirtinant retus kamienus *čio-*, *butk-*, *dy-* (ar *di-*), *to-*, *tu-*, avd. *Taīgailas* patikimai paliudytas kamienas *tai-*. Vardų kamienai *di-*, *ly-*, *tu-*, kaip anksčiau kamienai *dau-*, *dy-*, *ge-*, gali būti ir antriniai – perimti iš kitų dvikamienių vardų, kuriuose dėl asimiliacijos sutrumpėję kamienai reinterpretuoti kaip savarankiški elementai.

Raktažodžiai: lietuvių kalba; onomastika; antroponimika; vardas; dvikamienis vardas; kamienas.

Abstract. In the sources of the 15th–18th centuries, 20 new personal names were found whose first stem is an open syllable, whereas the second stem was attested in other compound names: *Būtartas*, *Čióbutkis*, *Daūrimas*, *Dāvinas*, *Dýbutas* (or *Dibutas*), *Dýrimas* (or *Dirimas*), *Dótautas*, *Eīdaugas*, *Eījotas*, *Gābutas*, *Gaīgailas*, *Gėtartas*, *Līgailas* (or *Lýgailas*), *Naīgailas*, *Nėkantas*, *Saitautas*, *Taīgailas*, *Tóliudas*, *Tūdaugas* and *Výbutas*. Most of them are typically Lithuanian first and second stems, whereas other combinations are rarer. Thus, before the consolidation of Christian personal names, new names were normally made with Baltic stems, to which elements of the Lithuanian lexicon were attached. The new names not only add new examples to the already existing stock of common stems, but they are also important for the consolidation of the rare stems *čio-*, *butk-*, *dy-* (or *di-*), *to-*, *tu-*. The name *Taīgailas* clearly attests the stem *tai-*. The stems *di-*, *ly-*, *tu-*, like *dau-*, *dy-*, *ge-*, are most likely secondary. They originated in the reanalysis of the stems of other compound names that were shortened through assimilation.

Keywords: Lithuanian; onomastics; anthroponymy; personal name; compound proper name; stem.

1. Įvadas

Krikščioniškam vardynui tvirtinantis Lietuvoje, nyko lietuvių dvikamieniai asmenvardžiai. Iš vartosenos besitraukiantys antroponimai iš pradžių dar liko vardais, tapo tėvavardžiais ar vėliau pavardėmis. Vieni jų turėjo išlaikytus baltų bendrystės laikotarpio kamienus, jų derinius. Kiti buvo naujesni: sudaryti derinant bendrabaltiškus kamienus, apeliatyvinę, trumpinių ir krikštavardinę leksiką. Treti vardai buvo perdirbti juos užrašius ar jų kamienai pakito paveikus kitiems onimams, apeliatyvams. Asmenvardžių buvo kurta ir pagal skambesį.

Dalis lietuvių dvikamienių vardų turi atvirąjį pirmąjį kamieną. Šios sandaros asmenvardžiai įprasti lietuvių antroponimijoje – pristatyti Kazimiero Būgos (1958 [1911]), Juozo Jurkėno (1966), Zigmo Zinkevičiaus (2008, 73–169) ir kitų tyrėjų darbuose, išlikę lietuvių pavardėse (žr. LPŽ), jų atrasta ir vėliau, pvz., *Aūtautas*, *Bývydas* (Sinkevičiūtė 2018a, 117–132). Kaip ir kitų grupių, dar ne visi asmenvardžiai surinkti iš šaltinių.

Dalies antroponimų su atviruoju pirmuoju kamieniu negalima etimologizuoti, pvz., *Aū-rim-as*, *Naĩ-but-as*, nes reikšminiu ryšiu susiję dėmenys pakito ir atitrūko nuo pradinių leksemų (Zinkevičius 2008, 172–180). Kaip ir kitų grupių, yra antroponimų, siekiančių baltų bendrystės laikus, dar kita dalis jų susidarė vėliau, lietuvių kalboje. Dalies asmenvardžių pirmieji dėmenys galėjo būti perimti iš vardų, kurių pirmojo kamieno finalė asimiliuota antrojo kamieno incialės, pvz., *Dē-vain-as*, kurio *de-* ← *Dē-gint-as* < **Dē(g)-gint-as* (Sinkevičiūtė 2018b, 315–316). Kiti atvirieji pirmieji kamienai susidarė dėl sandūros sutrumpinus pirmojo kamieno pabaigą, pvz., *Vaĩ-nor-as* ← *Vaĩš-nor-as* (Sinkevičiūtė 2008, 266–267). Tai liudija desegmentizuotus jų sudėtinius elementus.

Straipsnyje žinomų dvikamienių vardų būrį siekiama papildyti naujai atrastais asmenvardžiais, kurių pirmasis kamienas yra atvirasis, desegmentizuotas dėmuo. Asmenvardžiai rinkti iš publikuotų istorinės onomastikos šaltinių – Lietuvos Metrikos, Lietuvos miestų savivaldos dokumentų, aktų ir Lietuvos inventorių – asmenų įvardijimų. Asmenvardžių daugiausia rasta XVI a., nors jų pasitaikė ir ankstesnio ar vėlesnių amžių šaltiniuose. Tiriant antroponimus taikomi įprasti onomastikos metodai, kaip ir atliekant ankstesnius tyrimus (žr. Sinkevičiūtė 2018a, 117–132; 2018b, 303–325; 2019, 349–359; 2020, 149–166; 2022, 329–343 ir kt.). Dvikamieniai asmenvardžiai ir jų susidarymas aptariami laikantis ankstesnėse autorės publikacijose suformuluotų principų.

2. Vardų atranka ir jų pateikimas

Identifikuojant naujus vardus, šaltinių antroponimai gretinami su kitų darbų asmenvardžiais, lietuvių pavardėmis, naujais laikant onimus, nesančius tyrėjų darbuose, nefiksuotus paveldimuose antroponimuose. Dažniausiai rusėnų, rečiau lenkų kalba rašytuose šaltiniuose rasti asmenvardžiai teikiami rekonstruoti (be priesagų) iš dvinarių ar kelianarių įvardijimų narių. Jie kirčiuojami pagal Zinkevičiaus (2008, 73–169) sąvado ir kitų darbų lietuvių antroponimus. Atskirais atvejais iš šaltinių teikiami asmenvardinės kilmės toponimai, kurių pamatas – aptariamasis antroponimas.

Kaip lietuvių kalbos garsai onimuose užrašomi rusėniškai, pirmasis sistemiškai aptarė Būga (1958 [1911], 227–231), jo nustatytus principus pildė kiti tyrėjai (žr. Sinkevičiūtė 2022, 333–334, su literatūra). Dalis tirtų onimų garsų rusėniškai perteikti tomis pačiomis raidėmis kaip lietuvių. Kitais atvejais balsis /a/ užrašytas <o>, atitinkamai /ar/ – <op>, /ai/ – <oi>, /o/ – <a>, atitinkamai /jo/ – <ja>, /i/ ir /y/ – <i>, /iu/ – <iu>¹, dvibalsis /au/ – <ov>, priebalsis /g/ – <kr>. Dvibalsis /ai/ dar užrašytas <ai>, kaip kamienų *vai(š)-*, *void-* medialę /ai/ perteikiant <ai> (Sinkevičiūtė 2008, 265–269; 2014, 167–171). Dvibalsio /ai/ užrašymas <oi> (žr. *Gaigalas*) gali rodyti, kaip manė Būga (1958 [1911], 229–230), tvirtagalį dvigarsį. Kamieno *gail-* medialė, užrašyta <ei> (žr. *Ligailas*), yra vieno iš šaltinių garsų perteikimo ypatybė². Kamieno *ei-* užrašymas <ai> (žr. *Eijotas*) atspindi regiono kalbos ypatybę (Zinkevičius 1966, 121–122; 449, 4 žemėlapis). Kamieno *tart-* perteikimas <tert-> (žr. *Būtartas*) gali rodyti prie tolesnio skiemens derintą balsį, nes *tert-* nėra autentiškas³. Dvibalsis /au/ užrašytas ir (žr. *Tūdaugas*), kaip kamieno *daug-* medialė /ai/, perteikta (žr. Būga 1958 [1911], 265–267)⁴.

Lenkiškai užrašytos lietuvių tikrinės leksikos garsų perteikimo principus aptarė Zinkevičius (1977, 98–105), vėliau jie buvo pildyti (žr. Sinke-

¹ Tokių atvejų teikia Būga (1958 [1911], 244), žr. asmenvardžius su pradžios *džiug-*, *liug-*.

² Plg. avd. *Jogaila* užrašymą *Якэילו Бартошевич* (UpInv 88), avd. *Rimgaila* – *Мауус Римкэилович* (UpInv 61) ir kt.

³ Tai rodo kiti dvikamieniai asmenvardžiai su antruoju kamieniu *tart-* (žr. Būgos (1958 [1911]), Jurkėno (1966) ir kt. darbus). Su <tert-> vietoj <tart-> užrašytas avd. *Višstartas* (Sinkevičiūtė, Račickaja 2014, 306), iš avd. *Geistaras* atsiradęs vietovardis taip pat užrašytas <ter-> vietoj <tart-> (Maciejauskienė 2009, 172).

⁴ Toks /au/ perteikimas pastebėtas asmenvardžiuose su kamieniu *dal-* (Sinkevičiūtė 2010a, 325–340).

vičiūtė 2016, 239–246, su literatūra). Be garsų užrašymo tomis pačiomis raidėmis lenkų kalba, minėtinas /o/ perteikimas <a>, /č/ – <cz>, taip pat /i/ ir /y/ neskyrimas užrašant <i> ar <y>. Pasitaikęs /u/ užrašymas <o> (žr. Čióbutkis) rodo atvirą u tarimą, fiksuotą ir Zinkevičiaus (1977, 100)⁵.

Po išskirto vardo chronologiškai iš šaltinių teikiami dvikamienių vardų kilmės asmenvardžiai, pagal kuriuos jie rekonstruoti. Po šaltinio antroponimo nurodomi metai ir asmens, iš kurio įvardijimo rekonstruotas vardas, gyvenamoji vieta, jeigu ji žinoma. Po antroponimo pateikus asmenvardinį vietovardį, yra objekto nuoroda, užrašymo metai ir vietovė, jeigu ji žinoma. Po kiekvieno onimo, užrašyto ne vienaskaitos nominatyvu, nurodomas linksnis ir skaičius; po visų – šaltinis ir jo puslapis, LM atvejais – ir akto numeris.

Rekonstruoti dvikamieniai vardai aptariami pagal kamienus. Kamienui pasikartojus kituose lietuvių dvikamieniuose varduose, teikiamas jį turintis asmenvardis iš Zinkevičiaus (2008, 73–169) sąvado ir Būgos, Jurkėno, kitų istorinės antroponimikos darbų, grindžiant kamieno kilmę ir jos aiškinimą. Kai asmenvardis su tiriamuoju kamieniu žinomas tik iš vieno onomastikos darbo, teikiamas ir kitas to paties kamieno vardas, lietuvių pavardė. Naujai aiškinant kamienų kilmę, nurodomas jų pamatas remiantis LKŽe ir komentuojamas susidarymas. Kamienams pasikartojus rekonstruotuose varduose, jie siejami iš kitus kartus minėtų asmenvardžių pateikus nuorodą.

3. Dvikamieniai asmenvardžiai su atviraisiais pirmaisiais kamienais

Nauji dvikamieniai asmenvardžiai dažniausiai turėjo atvirose pirmuosius kamienus, paliudytus kitų lietuvių dvikamienių vardų. Tai yra vardai:

***Bū-tart-as**: Стэиквил Бутэртэвич 1556 m. Linkuvos vaitija (UpInv 181). Dėl bu- žr. Bū-taut-as (Būga 1958 [1911], 256; Zinkevičius 2008, 79). Dėl tart- žr. Daū-tart-as (Jurkėnas 1966, 101, 184; Zinkevičius 2008, 148).

***Čió-butk-is**: Marcin Czabotkiewicz 1765 m. Ukmergė (UkmInv 12). Dėl čio- žr. Čió-vyd-as (Zinkevičius 2008, 81), Čió-mant-as (Sinkevičiūtė 2018b, 315)⁶. Dėl butk- žr. Giř-butk-is (Sinkevičiūtė 2022, 335).

⁵ Kamienas *butk-* medialė užrašyta <o> ir avd. *Būtk-vil-as* (Sinkevičiūtė 2022, 335).

⁶ Atrodo, kad Zinkevičiaus (2008, 81) nurodytas ryšys su lie. *čion, čion* „čia, čionai“ yra išblėšęs, kaip manyta anksčiau (Sinkevičiūtė 2018b, 315³⁴).

***Daū-rim-as**: *Матэи Довримович з братом Стасэм* 1556 m. Antakiršinio vaitija (UpInv 78), *Мартин Ян Доврымович* 1556 m. Nevėžininkų vaitija (UpInv 87). Dėl *da-* žr. *Daū-jot-as* (Būga 1958 [1911], 238; Zinkevičius 2008, 82–83). Dėl *rim-* žr. *Saū-rim-as* (Jurkėnas 1966, 161, 176; Zinkevičius 2008, 129–130).

***Dā-vin-as**: *Монята Довиневича* (Gen. Sg.) 1525 m. Utenos valsčius (LM 12(12), 538, 420). Dėl *da-* žr. *Dā-vain-as* (Jurkėnas 1966, 52, 102–103; Zinkevičius 2008, 81). Dėl *vin-* žr. *Daūg-vin-as* (Jurkėnas 1966, 54, 97; Zinkevičius 2008, 162–163)⁷.

***Dý-but-as** ar ***Di-but-as**: *Mika Dybutowicza* (Gen. Sg.) 1580 m. Paplonėnų vaitija (UpInv 288). Jeigu kamienas yra *dy-*, dėl jo žr. *Dý-gant-as* (Sinkevičiūtė 2018b, 307–308), *Dý-vil-as* (Zinkevičius 2008, 84)⁸. Jeigu kamienas yra *di-*, dėl jo žr. *Dý-rim-as*↓. Dėl *but-* žr. *Vaī-but-as* (Būga 1958 [1911], 225; Zinkevičius 2008, 154).

***Dý-rim-as** ar ***Di-rim-as**: *Iura Dyrytowicza* (Gen. Sg.) 1580 m. Pamarnakių vaitija (UpInv 288). Jeigu kamienas yra *dy-*, dėl jo žr. *Dý-but-as*↑. Jeigu kamienas yra *di-*, dėl jo žr. Zinkevičius (2008, 83), nors Zinkevičiaus išskirti pirmojo kamieno *di-* vardai neatrodo patikimi dėl pamatinių asmenvardžių panašumo į apeliatyvus ar skolintus onimus⁹. Kita vertus, kamienas *di-* < *di(r)-* galėjo atsirasti dėl pozicijos, plg. *Di-rim-as* < **Di(r)-rim-as*, dėl *dir-* žr. *Dir-gint-as* (Zinkevičius 2008, 84; Jurkėnas 1966, 88). Dėl *rim-* žr. *Daū-rim-as*↑.

***Dó-taut-as**: *Вонтэх Юхно Станис Датовтовичи* 1556 m. Kurkliai (UpInv 29). Dėl *do-* žr. *Dó-vil-as* (Maciejauskienė 1997, 119; Zinkevičius 2008, 84). Dėl *taut-* žr. *Eī-taut-as* (Būga 1958 [1911], 224; Zinkevičius 2008, 148–149).

⁷ Kita vertus, avd. *Dāvinas* galima aiškinti ir kaip priesagos *-in-* vedinį, plg. pvd. *Gūd-inas*, *dav-* siejant su apeliatyvu ar trumpinio kilmės asmenvardžiu, plg. pvd. *Dav-eikà*. Dėl paplitusių kitų antrojo kamieno *vin-* asmenvardžių (žr. Zinkevičius 2008, 162–163) pagrįsta ir dvikamienio vardo kilmė.

⁸ Dėl kamieno *dy-* kilmės ir jį turinčių asmenvardžių raidos žr. Sinkevičiūtė (2018b, 307⁹).

⁹ Zinkevičius (2008, 83) skiria iš pavardžių rekonstruotus pirmojo kamieno *di-* avd. *Di-buras*, *Di-kinas*, *Di-manas*, *Di-minas*. Vis dėlto atrodo, kad dėl formos avd. *Diburas*, *Dikinas* patikimiau sieti su apeliatyvine leksika, o avd. *Dimanas*, *Diminas* laikyti skolintais, kaip elgiasi LPŽ (1, 489–499) autoriai.

***Eī-daug-as**: *Эидовкгъ Витортович лавник з сынми* 1556 m. Paežerių vaitija (UpInv 175). Dėl *ei-* žr. *Eī-taut-as* (Jurkėnas 1966, 186, 189; Zinkevičius 2008, 85–86). Dėl *daug-* žr. *Min-daug-as* (Būga 1958 [1909], 131¹, 138; Zinkevičius 2008, 116).

***Eī-jot-as**: *Кгинътовт Аиятовичъ* 1539 m. Raguvos dvaras (LM 20(20), 190, 263); *Нотъко Аиятовичъ* 1539 m. Raguvos dvaras (LM 20(20), 190, 263); *Бутъко Аиятовичъ* 1539 m. Raguvos dvaras (LM 20(20), 190, 264); *Валило Оиятович* 1556 m. Švainikų vaitija (UpInv 212). Dėl *ei-* žr. *Eī-daug-as*↑. Dėl *jot-* žr. *Gīr-jot-as* (Jurkėnas 1966, 91; Zinkevičius 2008, 94).

***Gā-but-as**: *Станис Гобутович* 1556 m. Paežerių vaitija (UpInv 27). Dėl *ga-* žr. *Gā-tart-as* (Jurkėnas 1966, 79; Zinkevičius 2008, 87). Dėl *but-* žr. *Dý-but-as*↑¹⁰.

***Gai-gail-as**: *Яникас Кгаикгаилович* 1556 m. Paplonėnų vaitija (UpInv 203), plg. *Кгоикгоиловъцуину* (Acc. Sg.), laukas, 1522 m. Anykščių pavietas (LM 12(12), 100, 175). Dėl *gai-* žr. *Gai-vil-as* (Būga 1958 [1911], 204; Zinkevičius 2008, 87). Dėl *gail-* žr. *Jó-gail-as* (Būga 1958 [1911], 248; Zinkevičius 2008, 87–88).

***Gē-tart-as**: *Александромъ Кгетортомъ* (Instr. Sg.) 1556 m. (LM 248(34), 202, 156). Dėl *ge-* žr. *Gē-taut-as* (Jurkėnas 1966, 80, 181; Zinkevičius 2008, 90)¹¹. Dėl *tart-* žr. *Daū-tart-as* (Jurkėnas 1966, 101, 184; Zinkevičius 2008, 148).

***Li-gail-as** ar **Lý-gail-as**: *Якуб Лукгэилович* 1556 m. Viešeikonių vaitija (UpInv 208). Dėl *li-* ar *ly-* žr. *Li-kant-as* ar *Lý-kant-as* (Leskien 1909, 340, 342; Zinkevičius 2008, 106). Dėl *gail-* žr. *Gai-gail-as*↑.

***Naī-gail-as**: *Лаврынъ Наукгаиловичъ* 1539 m. Raguvos dvaras (LM 20(20), 190, 263). Dėl *nai-* žr. *Naī-but-as* (Jurkėnas 1971, 44; Zinkevičius 2008, 120). Dėl *gail-* žr. *Li-gail-as*↑.

***Nē-kant-as**: *Krzysztof Nekant* 1684 m. Skuodas (MM2 98). Dėl *ne-* žr. *Nē-vain-as* (Jurkėnas 1966, 152; Zinkevičius 2008, 121). Dėl *kant-* žr. *Daū-kant-as* (Jurkėnas 1966, 100, 108; Zinkevičius 2008, 100).

¹⁰ Avd. *Gābutas* galima aiškinti kaip priesagos *-ut-* vedinį, plg. pvd. *Sir-ūtis, gab-* siejant su šios šaknies vienkamieniais asmenvardžiais, plg. pvd. *Gabỹs*, nors jų kilmė ir neaiški (LPŽ 1, 601). Dėl paplitusių kitų antrojo dėmens *but-* asmenvardžių (žr. Zinkevičius 2008, 80–81) pagrįsta ir dvikamienio vardo kilmės.

¹¹ Dėl kamieno *ge-* kilmės ir jį turinčių asmenvardžių raidos žr. Sinkevičiūtė (2018b, 308¹²).

***Sai-taut-as**: *Томко Соутовтович* 1556 m. Rūkonių vaitija (UpInv 54). Dėl *sai-* žr. *Sai-mant-as* (Jurkėnas 1966, 131; Zinkevičius 2008, 131). Dėl *taut-* žr. *Dó-taut-as*↑.

***Tai-gail-as**: *Товѣтко Таукгаиловичь* 1539 m. Raguva (LM 20(20), 190, 263). Nors Zinkevičius (2008, 147) avd. *Tai-but-as* skiria kamieną *tai-*, bet nei jo, nei kitų vardų su *tai-* nepavyko rasti onomastikos literatūroje ar šaltiniuose. Dėl *gail-* žr. *Gai-gail-as*↑.

***Tó-liud-as**: *Григор Талюдовичь* 1528 m. Ariogala (LM 523(1), 149). Dėl *to-* žr. *Tó-gail-as* (Zinkevičius 2008, 150)¹². Dėl *liud-* žr. *Daũ-liud-as* (Jurkėnas 1966, 101; Zinkevičius 2008, 82)¹³.

***Tù-daug-as**: *Бартоша Тудолгзовича* (Gen. Sg.) 1495 m. Žiežmariai (LM 5(5), 63, 63), *на Станка а на Бартка а на Довкгурда Тудолгзовичовь* (Gen. Pl.) 1495 m. Žiežmariai (LM 5(5), 107, 83). Dėl *tu-* žr. *Tù-gaud-as* (Zinkevičius 2008, 151), *Tù-kant-as* (Leskien 1909, 340). Kita vertus, kamienas *tu-* < *tu(k)-* galėjo atsirasti dėl pozicijos, *tuk-* sietinas su lie. *tukti* (*tuñka*, *tùko*) „riebėti, storėti“, plg. pvd. *Tukis* (LPŽ 2, 1078–1079). Dėl *daug-* žr. *Eĩ-daug-as*↑.

***Vý-but-as**: *з Юхном Вубутовичом* (Instr. Sg.) 1556 m. Gimbogalos vaitija (UpInv 60). Dėl *vy-* žr. *Vý-taut-as* (Jurkėnas 1966, 50, 181; Zinkevičius 2008, 159–160). Dėl *but-* žr. *Dý-but-as*↑.

Asmenvardžiai daugiausia rekonstruoti iš nesikartojančių įvardijimų, juose kartojosi vien *Daũrimas*, *Eĩjotas*, *Tùdaugas*, ir iš įvardijimo, ir iš vietovardžio rekonstruotas *Gaiğailas*. Antroponimai fiksuoti vyrų įvardijimuose, kurie dažniausiai buvo dvinariai, sudaryti iš vardo ir priesaginio asmenvardžio, iš kurio ir rekonstruoti vardai. Jie dažniau buvo su priesaga *-ovič*, žr. *Dýbutas* (ar *Dibutas*), *Dýrimas* (ar *Dirimas*), *Eĩjotas*, *Gābutas*, *Gaiğailas*, *Ligailas* (ar *Lýğailas*), *Naĩğailas*, *Saiğautas*, *Taiğailas*, *Tóliudas*, *Výbutas*, rečiau – su *-evič*, žr. *Bùtartas*, *Čióbutkis*, *Dāvinas*. Avd. *Tùdaugas* fiksuotas ne tik dvinario įvardijimo asmenvardyje su priesaga *-ovič*, bet šios priesagos daugiskaitiniu patronimu užrašyti keli broliai, kaip ir avd. *Dótautas*. Avd. *Daũrimas* pasitaikė išplėsto dvinario ir trinario įvardijimo patronimuose su priesaga *-ovič*. Dvinarių įvardijimų antrieji nepriesaginiai antroponimai yra *Gėtartas*, *Nėkantas*, aprašomajame įvardijime kaip vardas minėtas *Eĩdaugas*.

¹² Kiti Zinkevičiaus (2008, 150) minėti vardai su *to-*, išskyrus *Tógilas*, perimtą iš Antano Salio pateiktų prūsų vardų, daugiausia rekonstruoti iš lietuvių pavardžių, atrodo abejotini dėl struktūros ir antrųjų kamienų patikimumo.

¹³ Pridurtina, kad Zinkevičius (2008, 108) prie kamieno *liud-* šio asmenvardžio neteikia, vien prie *dau-*.

Taigi dvikamieniai vardai dažniausiai pasitaikė patronimuose, netapusiuose pavardžių pamatu. Pavardėmis tapo jaunesnės kartos atstovų tėvavardžiai, kurie įsigalint krikščioniškiems antroponimams vis rečiau buvo lietuvių kilmės. Įvardijimai, kuriuose fiksuoti asmenvardžiai, atspindi XV–XVIII a. asmenų užrašymo bruožus dokumentuose: dažniausi dvinariai įvardijimai, bet XV–XVI a. pasitaiko ir trim antroponimais ar aprašomuoju būdu užrašytų asmenų (žr. Maciejauskienė 1991; Ragauskaitė 2005; 2022 ir kt.).

4. Nauji asmenvardžiai – lietuvių vardyno pokyčių rezultatai?

Rasti asmenvardžiai sudaryti iš 18 pirmųjų ir 11 antrųjų skirtingų kamienų. Dalies vardų pirmieji kamienai *bu-*, *dau-*, *do-*, *ei-* (2x), *nai-*, *ne-*¹⁴, *vy-* ir antrieji kamienai *but-* (3x), *gail-* (4x), *kant-*, *taut-* (2x), *vin-* yra bendrabaltiški: tose pačiose pozicijose jie kartojasi prūsų dvikamieniuose varduose (žr. Trautmann 1925, 131–157). Iš bendrabaltiškų kamienų sudaryti avd. *Dótautas*, *Naĩgailas*, *Nėkantas*, *Výbutas* būdingi vien lietuvių kalbai, nes juos sudarančių kamienų deriniai nepaliudyti prūsų (žr. Trautmann 1925, 131–157). Tai gali rodyti, kad naujus vardus lietuviai kūrė pernaudodami kitų asmenvardžių kamienus. Kita vertus, avd. *Dótautas*, *Naĩgailas*, *Nėkantas*, *Výbutas* gali atspindėti ir skirtingoms baltų arealo dalims būdingus dvikamienius antroponimus (Sinkevičiūtė 2018a, 128).

Dažnesni yra asmenvardžiai, sudaryti iš lietuvių kalbai būdingo pirmojo ir bendrabaltiško antrojo kamienų, plg. *Dāvinas*, *Dýbutas* (ar *Dibutas*), *Gābutas*, *Gaĩgailas*, *Lìgailas* (ar *Lýgailas*), *Saĩtautas*, *Taĩgailas*. Jie liudija, kad desemantizuoti antrieji bendrabaltiški kamienai dažnai tapdavo naujesnių vardų baigmenimis (Sinkevičiūtė 2018b, 129). Iš bendrabaltiško pirmojo ir lietuvių kalbai būdingo antrojo kamienų sudaryti vardai rodo, kad baltiškų vardų pradžios, nors ir rečiau, taip pat tapdavo naujų vardų pamatu, plg. *Daĩrimas*, *Eĩdaugas*, *Eĩjotas*. Baltiškų pirmųjų kamienų vardai liudija ir perdirtbus antruosius kamienus, plg. *Būtartas*, kurio *tart-* galėjo atsirasti baltišką kamieną *tar-* plečiant *t* pagal kitus CVCC struktūros antruosius kamienus (Jurkėnas 1966, 204; Sinkevičiūtė 2019, 355–356). Avd. *Čióbutkis*, *Dýrimas* (ar *Dirimas*), *Gėtartas*, *Tóliudas*, *Tūdaugas* patvirtina, kad nauji vardai kurti ir iš lietuvių kalbai būdingų kamienų (dėl jų žr. Zinkevičius 2008; plg. Trautmann 1925). Antrieji lietuvių kalbai būdingi kamienai, plg. *daug-*, *liud-*, *rim-*, *tart-*, varduose kartojosi dažniau nei pirmieji, plg. *ge-*.

¹⁴ Nors Trautmannas (1925, 131–157) neskiria kamieno *ne-*, bet jo pateiktame avd. *Newille* (M 5 482 (1412) Geb. Guttstadt) galima jį rekonstruoti.

Tai patvirtina, kad asmenvardžių pabaigos buvo stabilesnės. Dvikamieniuose varduose reti lietuvių kalbai būdingi pirmieji, plg. *čio-*, *dy-* (ar *di-*) (2x), *tai-*, *to-*, *tu-*, ir antrasis, plg. *butk-*, kamienai. Mažas skaičius juos turinčių asmenvardžių liudija, kad tokie kamienai nebuvo išplitę. Avd. *Taīgailas*, atrodo, kol kas vienintelis patikimas kamieno *tai-* vardas. Retų vardų su kamienais *butk-*, *to-*, *tu-* inventorių papildytas avd. *Čióbutkis*¹⁵, *Tóliudas*, *Tùdaugas*.

Tradiciškai dalis pirmųjų kamienų, plg. *čio-*, *dau-*, *do-*, *ei-*, *ne-* (Zinkevičius 2008, 73–169), siejami su lietuvių leksika, kiti, plg. *bu-*, *da-*, *di-* (ar *dy-*), *ga-*, *gai-*, *ge-*, *li-* (ar *ly-*), *nai-*, *sai-*, *tai-*, *to-*, *tu-*, *vy-* (Zinkevičius 2008, 73–169), laikomi išblukusiais. Iš kamienų, siejamų su lietuvių leksika, matyti, kad jų pamatai yra invariantiškas pradžias turinčių apeliatyvų pradžios, o kamienų, kaip ir *čio-* (žr. Sinkevičiūtė 2018b, 315³⁴), ryšys su pamatu yra formalus. Vis dėlto kamienai *dau-*, kaip teigia Zinkevičius (2008, 82), *dy-*, *ge-*, kaip rašo Sinkevičiūtė (2018b, 307–308), galėjo atsirasti ir dėl asimiliacijos sutrumpėjusius ilgesnius kamienus reinterpretačius kaip savarankiškus, vėliau išplitusius į kitus dvikamienius vardus. Tokiu būdu galėjo susidaryti ir lietuvių kalbai būdingi kamienai *di-*, *tu-* (žr. anksčiau).

5. Diskusija

Nė vienas atrastas vardas, sudarytas iš bendrabaltiškų kamienų, nesutapo su prūsų asmenvardžiais. Tai gali rodyti ne tik skirtingą baltų asmenvardžių raidą, bet neatmestina mintis, kad tokių kamienų derinius turintys prūsų vardai galėjo nepatekti į šaltinius ar tyrėjų akiratį, taigi šie vardai gali būti ir baltų paveldas. Kita vertus, ir lietuvių kalbai būdingus kamienus, ypač dažnai pasikartojusius, galėjo turėti į šaltinius ar tyrėjų akiratį nepatekę prūsų asmenvardžiai. Dėl to lietuvių kalbai būdingi kamienai gali būti ir bendrabaltiški. Taigi asmenvardžiai, jų kamienai dėl nepakankamo kitų baltų onimų paliudijimo ir ištirtumo lietuviškais laikomi sąlygiškai.

Išskyrus trumpinio kilmės kamieną *butk-* (Sinkevičiūtė 2022, 335), kiti antrieji kamienai dažnai kartojosi varduose. Tai patvirtina, kad trumpinių kamienai vardų pabaigose yra reti. Dėl kamieno *butk-* manytina, kad buvę vardų su antraisiais hipokoristiniais kamienais. Tai liudija galimas kelias ir kitų kamienų kilmės aiškinimo galimybes, kurias galima identifikuoti atlikus arealinę onimų analizę, turint išsamų jų inventorių.

¹⁵ Šis asmenvardis rodo, kad avd. *Gīr-butk-is* su antruoju kamieniu *butk-* nėra vieningas.

Dalis išblukusių ir neaiškaus pamato atvirųjų pirmųjų kamienų, turint prieš akis visą tos pačios pradžios asmenvardžių būrį, gali būti paaiškinti kaip poziciniai ilgesnių kamienų variantai, susidarę asimiliavus jų finalę. Tokiais galima laikyti ne tik kamienus *dau-*, *di-*, *dy-*, *ge-* ir *tu-*, bet ir *ly-*, plg. *Lý-ged-as* < *Lý(g)-ged-as*, nors Zinkevičius (2008, 107) ir nemini tokios kilmės¹⁶. Vis dėlto tai rodo, kad dalis atvirųjų lietuvių kalbai būdingų kamienų yra antriniai dariniai.

Nemažai asmenvardžių, ypač su retais lietuvių kalbai būdingais kamienais, rekonstruoti iš mažai pasikartojusių užrašymų (dar žr. Sinkevičiūtė 2018a, 117–132; 2018b, 303–325; 2022, 329–343 ir kt.). Dėl to tikėtina, kad kamienų derinys ar pats kamienas gali būti ir riktas. Todėl naujai atrasti asmenvardžiai, jų kamienai padeda pagrįsti anksčiau rastų vardų, jų elementų patikimumą.

6. Apibendrinimas

Šaltiniuose rasta 20 naujų asmenvardžių su atviraisiais pirmaisiais kamienais, kurie beveik visi kartojosi kituose varduose. Tai yra vardai *Bùtartas*, *Čióbutkis*, *Daūrimas*, *Dāvinas*, *Dýbutas* (ar *Dibutas*), *Dýrimas* (ar *Dirimas*), *Dótautas*, *Eīdaugas*, *Eījotas*, *Gābutas*, *Gaīgailas*, *Gētartas*, *Ligailas* (ar *Lýgailas*), *Naīgailas*, *Nēkantas*, *Saitautas*, *Taīgailas*, *Tóliudas*, *Tūdaugas* ir *Výbutas*. Jie dažniausiai turėjo lietuvių kalbai būdingą pirmąjį ir antrąjį bendrabaltišką kamienus, kitų – baltiškų, baltiško ir lietuvių kalbai būdingo ar lietuvių kalbai būdingų – kamienų deriniai buvo retesni. Šie asmenvardžiai rodo, kad prieš įsitvirtinant krikščioniškam vardynui nauji vardai kurti daugiausia iš baltiškų kamienų, juos jungiant prie lietuvių leksikos elementų. Vien iš lietuvių kalbos kamienų sudaryti vardai retesni, šie kamienai nebuvo taip plačiai kaip baltiški naudoti naujiems antroponimams kurti. Vis dėlto šie asmenvardžiai liudija, kad sudarant naujus vardus kamienų reikšmė nebuvo svarbi.

Atrastieji asmenvardžiai ne tik papildė vardų su dažniais kamienais būrius, bet yra svarbūs įtvirtinant retus kamienus. Tai – vardai su pirmaisiais kamie-

¹⁶ Jeigu visus Zinkevičiaus (2008, 73–169) išskirtus vardus laikytume autentiškais (žr. Sinkevičiūtė 2010b, 145–151), tokių kamienų būtų galima skirti daugiau. Zinkevičius (2010, 354) mano, kad avd. *Výtautas* kamienas *vy-* neatsirado iš *vyd-*, nes šios pozicijos neremia *vy-* turintys prūsų vardai. Šiame kontekste vertinant kamieną *bu-*, plg. avd. *Bùtautas*, jo kamieno *bu-* atsiradimo iš *but-* taip pat neremia prūsų vardai su *bu-*.

nais *čio-*, *dy-* (ar *di-*), *to-*, *tu-*, antruoju *butk-*; avd. *Taigailas* paliudijo pirmąjį kamieną *tai-*. Ištyrus asmenvardžius pasiūlytas ir naujas pirmųjų lietuvių kalbai būdingų kamienų *di-*, *ly-*, *tu-* aiškinimas: jie galėjo būti perimti iš kitų dvikamienių vardų dėl asimiliacijos sutrumpėjusius kamienus reinterpreta-
vus kaip savarankiškus, kaip ir kamienai *dau-*, *dy-*, *ge-*.

ŠALTINIAI

LM 5(5) – *Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 5 (1427–1506), Užrašymų knyga 5*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.

LM 12(12) – *Lietuvos Metrika, Knyga 12 (1522–1529), Užrašymų knyga 12*. Vilnius: Žara, 2001.

LM 20(20) – *Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 20 (1536–1539), Užrašymų knyga 20*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009.

LM 248(34) – *Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 248 (1554–1568), 34-oji Teismų byla knyga*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.

LM 523(1) – *Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 523 (1528), Viešųjų reikalų knyga 1*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.

MM2 – *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai 2. Kretinga, Skuodas, Šiauliai, Šventoji, Varniai, Veliuona, Vieksniai, Virbalis, Vladislavovas*, Antanas Tyla, Dainius Žygelis (sud.), Vilnius: Pradai, 1997.

UkmInv – *Ukmergės apskrities seniūnijų 1765 metų inventoriai*, parengė Algirdas Baliulis, Vilnius: Academia, 1994.

UpInv – *1556 metų Upytės valsčiaus inventorius*, parengė Algimantas Kaminskas, Vilnius: Versus Aureus, 2011.

LITERATŪRA

Būga, Kazimieras 1958 [1909], Kalbos dalykai, in Idem, *Rinktiniai raštai 1*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 101–139.

Būga, Kazimieras 1958 [1911], Apie lietuvių asmens vardus, in Idem, *Rinktiniai raštai 1*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 201–269.

Jurkėnas, Juozas 1966, *Drevnie složnye imena v pišmennyx pamjatnikax Velikogo Knjažestva Litovskogo*, Dissertacija na soiskanie učenoj stepeni kandidata filologičeskix nauk, Vilniusskij gosudarstvennyj universitet im. V. Kapsukasa.

Jurkėnas, Juozas 1971, O drevnix treščlennyx antroponimax baltijskogo prois-

xoždenija, zasvidetel'stvovannyx v starobelorusskix pamjatnikax, *Kalbotyra* 22(2), 41–49, DOI: 10.15388/Knygotyra.1971.20083.

Leskien, August 1909, Litauische Personennamen, *Indogermanische Forschungen* 26, 325–352, DOI: 10.1515/9783110242669.325.

LPŽ – Aleksandras Vanagas (red.), *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2, Vilnius: Mokslas, 1985, 1989.

Maciejauskienė, Vitalija 1991, *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.*, Vilnius: Mokslas.

Maciejauskienė, Vitalija 1997, Vienkamieniai lietuviškos kilmės vardai XVI amžiuje, *Darbai ir dienos* 4(13), 111–133.

Maciejauskienė, Vitalija 2009, Oikonimai Lankeliškių parapijos XVII amžiaus bažnytinėje knygoje, *Archivum Lithuanicum* 11, 159–188.

Ragauskaitė, Alma 2005, *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Ragauskaitė, Alma 2022, *XVII–XVIII a. kėdainiečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Sinkevičiūtė, Daiva 2008, Lietuvių dvikamienių vardų su pirmuoju dėmeniu *vaiš-* raidos bruožai, *Baltistica* 43(2), 263–274, DOI: 10.15388/baltistica.43.2.1241.

Sinkevičiūtė, Daiva 2010a, Dėl lietuvių dvikamienių asmenvardžių kamieno *dal-* atsiradimo, *Baltistica* 45(2), 325–340, DOI: 10.15388/baltistica.45.2.1520.

Sinkevičiūtė, Daiva 2010b (rec.), Zigmąs Zinkevičius, Lietuvių asmenvardžiai, 2008, *Baltistica* 45(1), 145–151, DOI: 10.15388/baltistica.45.1.1342.

Sinkevičiūtė, Daiva 2014, Dvikamienių vardų su kamieniu *vaid-* raidos bruožai lietuvių kalboje, *Baltistica* 49(1), 163–175, DOI: 10.15388/baltistica.49.1.2210.

Sinkevičiūtė, Daiva 2016, Lietuvių dvikamienių vardų trumpinių kilmės asmenvardžiai ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 metų sąrašė, *Archivum Lithuanicum* 18, 221–254.

Sinkevičiūtė, Daiva 2018a, Nežinomi Lietuvos Metrikos senieji lietuvių dvikamieniai asmenvardžiai, *Baltistica* 53(1), 117–132, DOI: 10.15388/baltistica.53.1.2346.

Sinkevičiūtė, Daiva 2018b, Nežinomi Lietuvos Metrikos asmenvardžiai su pirmaisiais apeliatyviniais dėmenimis, *Baltistica* 53(2), 303–325, DOI: 10.15388/baltistica.53.2.2351.

Sinkevičiūtė, Daiva 2019, Lietuvių dvikamienių vardų antrojo kamieno perdirbiniai – pagoniško ir krikščioniško vardyno sąveikos rezultatas? *Baltistica* 54(2), 349–359, DOI: 10.15388/baltistica.54.2.2397.

Sinkevičiūtė, Daiva 2020, Newly discovered Lithuanian compound names with first stem of Christian origin as witnesses of the intersection of pagan and Christian cultures, *Onoma* 55, 149–166, DOI: 10.34158/ONOMA.55/2020/9.

Sinkevičiūtė, Daiva 2022, Nauji XVI a. lietuvių dvikamieniai vardai su trumpinių kilmės dėmenimis, *Baltistica* 57(2), 329–343, DOI: 10.15388/baltistica.57.2.2476.

Sinkevičiūtė, Daiva, Veslava Račickaja 2014, Lietuvių dvikamienių vardų kilmės asmenvardžiai ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 metų sąrašė, *Archivum Lithuanicum* 16, 295–322.

Trautmann, Reinhold 1925, *Die altpreussischen Personennamen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Zinkevičius, Zigmas 1966, *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Zinkevičius, Zigmas 1977, *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius, Zigmas 2008, *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Zinkevičius, Zigmas 2010, Dėl asmenvardžio *Výtautas*, *Baltistica* 45(2), 354, DOI: 10.15388/baltistica.45.2.1540.

Daiva SINKEVIČIŪTĖ

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lithuania

[daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt]